

Melina Lučić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

ARHIVISTIKA KROZ STO GODINA ARHIVSKOGA VJESNIKA

Mijene u uređivačkoj koncepciji i sadržaju¹

UDK 070.48:930.25](497.5)(091)
930.25(497.5)(091)

Stručni članak

O ulozi stručnih časopisa u razvitku arhivistike u nas se nije pisalo. Stogodišnjica postojanja Arhivskoga vjesnika prigodom je za ovaj pokušaj sagledavanja njegovog odnosa s arhivistikom, službom, strukom i znanošću. Ukazuje se, osim toga, i na neke propuste iz novijega Vjesnikova razdoblja te daje nekoliko prijedloga za daljnji rad.

1. Uvod: Osnovni podatci i pristup

Današnji *Arhivski vjesnik*, pokrenut 1899. pod nazivom *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, u proteklih je stotinu godina izlazio u tri serije. U prvoj seriji izdanja 1899–1920, kontinuirano je (s iznimkom 1919) objavljen 21 svezak, gotovo 6500 stranica. Druga je serija iz razdoblja 1925–1945. donijela 10 novih svezaka na oko 2000 stranica, dok je u trećoj, suvremenoj nam, a pokrenutoj 1958, dosad objavljeno 35 svezaka na gotovo 11500 stranica.

Glavnim urednikom čitave prve serije bio je Ivan Bojničić. Emilij Laszowski dovršio je 1925. uređivanje prvoga sveska nove serije *Vjesnika Kr. državnog arkiva u Zagrebu*, ostavši glavnim urednikom do 1939. Svezak 9–10 *Viestnika Hrvatskog*

¹ Izlaganje na 36. savjetovanju Hrvatskoga arhivističkog društva u Poreču 1999.

državnog arhiva u Zagrebu iz 1941. uredio je Josip Nagy, a posljednji svezak iz druge serije, 11. iz 1945, Josip Matasović. *Arhivski je vjesnik* od 1958. do 1980. uređivao Bernard Stulli, potom je u razdoblju 1981–1990. glavnim urednikom Petar Strčić, a od 1991. do danas Miljenko Pandžić.

Sto godina, 66 svezaka, gotovo 20000 stranica. Pod različitim nazivima, u promjenjivoj dinamici izlazenja i promjenjivoj nakladi (od dvjestotinjak komada 1920-ih ili 1930-ih, do 700 od 1970-ih do danas). Doista nema puno stručnih časopisa² koji se mogu pohvaliti troznamenkastim brojem godina izlazenja.

Sumirati stogodišnji časopis, makar i u samo jednome segmentu, prilično je zahtjevan posao. U osmišljavanju pristupnih modaliteta radu, sama se po sebi nametnula svojevrсна podjela na razdoblja. Ne toliko zbog neizlazenja časopisa u periodu 1945–58, koliko zbog na prvi pogled uočljive konceptijske i sadržajne razlike između prve i druge serije s jedne strane, i treće, aktualne serije časopisa s druge. Kako se od 1899. do 1999. toliko toga promijenilo – spomenuti je samo fundamentalnu razliku u ondašnjemu i današnjemu poimanju znanosti uopće – premda donekle oportuna, podjela na dva razdoblja pokazala se metodološki potpuno prihvatljivom. Polazišna, pak, pretpostavka, da se o arhivističkim znanostima (na kojoj je u radu težište) u nas prije polovine 20. stoljeća ne može raspravljati, uvjetovala je različiti prostor posvećen razdobljima, očekivanja, te napokon i kritičniji pristup trećoj *Vjesnikovoj* seriji. Posebita je pažnja posvećena odnosu između uvodno istaknutih konceptija i njihovih realizacija, pa iako je prigoda obljetnička, zamke prigodničarstva željelo se izbjeći.

2. *Vjesnikova* razdoblja

2.1. Razdoblje 1899–1945.

Programski uvodnik u prvome svesku³ jasan je: nakana je da ovaj tako potreban "historički časopis" bude spona između "arkivara, zemaljskih činovnika te historičara", da upozna javnost s organizacijom i poslovima arhivâ, a poglavito sa gradivom koje arhivi preuzimaju i čuvaju, zatim da donosi radove s polja paleografije, diplomatike i drugih pomoćnih povijesnih znanosti te rasprave "historičkog" sadržaja, osobito o povijesti "domaćeg prava, zemaljske uprave i povijesti kulture južnih Slavena". Predviđa se i objavljivanje vijesti, recenzija i bibliografija te izvadaka iz "strane arkivalne književnosti", kako se nazivalo tada dostupnu stručnu literaturu.

Sukladno uvodniku, *Vjesnik* je u ovome razdoblju doista i bio poglavito historijskim časopisom. Na njegovim stranicama uvjerljivo pretežu povijesne rasprave,

² Istaknuti je, primjerice, njemački časopis *Arhivalische Zeitschrift*, pokrenut 1876.

³ I. Bojničić, "Naša zadaća", 1(1899), str. 1–3.

članci i "svaštice" (98% ukupnoga prostora), gradivo se objavljuje tek povremeno, a problemima arhivske službe bavi se gotovo marginalno. Brojem priloga među suradnicima se ističu E. Laszowski (stotinjak radova!), R. Horvat, I. Bojničić, V. Klaić, R. Strohal, A. Ivić, J. Nagy, J. Kempf, F. Šišić, D. Gruber, V. Noršić, M. Wernner i F. Bučar. Povijesne rasprave i članci bave se pretežito temama iz političke i gospodarske povijesti od 11. stoljeća do 1848, dok je 19. stoljeće općenito slabo zastupljeno. Zanimljiv tematski otklon kroz niz godina čine gotovo redoviti prilozi za povijest progona vještica u Hrvatskoj. Svaštice, popularno pisani, razumljivi i jasni manji povijesni prilozi, bez bilježaka su, izvora i literature, no nedostatak kritičkoga aparata može se spočitnuti i nekim raspravama.⁴ Iznimku u nesustavnu i povremenu objavljivanju izvornoga arhivskoga gradiva čini svezak 21–22 iz 1920. koji je u cijelosti posvećen objavljivanju gradiva⁵.

Malobrojni prilozi iz arhivistike i pomoćnih povijesnih znanosti uglavnom obrađuju historijat arhivskih ustanova i arhivske službe u nas te gradivo koje arhivi čuvaju. Među njima se ističe desetak priloga o Škrinji privilegija, Kraljevskome zemaljskom arhivu ili najstarijem gradivu u njegovim spremištima (Bojničić,⁶ Laszowski⁷ i u manjoj mjeri Horvat⁸). O Zadarskom bilježničkom arhivu pisao je Luka Jelić,⁹ a o Arhivu namjesništva i starom kotorskom arhivu u Zadru Ante Milošević.¹⁰ Nekoliko je radova posvećeno arhivu grada Ozlja,¹¹ turopoljskim arhivima,¹² arhivu grada Koprivnice¹³ te Senjskome arhivu.¹⁴ U svescima 1 i 2 iz 1925. i 1926. Josip Nagy objavio je raspravu o međunarodnim arhivskim sporazumima.¹⁵ Ovdje je spomenuti i njegove diplomatsko-paleografske studije odnosno diplomatsku analizu isprava iz doba hrvatske narodne dinastije¹⁶ te radove Zlatka Tanodija o zagrebačkoj Zlatnoj buli, Bartola Zmajića o razvoju heraldike u Banskoj Hrvatskoj i Josipa Buturca o Kaptolskome arhivu u Zagrebu.¹⁷

4 Primjerice R. Horvat, "Zlatno runo bana Nikole Zrinskoga", 12(1910), str. 137–146.

5 A. Ivić, "Dokumenti o ustanku Srba pod Karađorđem Petrovićem", 21–22(1920), I–VII, str. 1–538.

6 Primjerice, 1(1899), str. 34–40, 209–230; 3(1901), str. 153–156; 10(1908), str. 41–62.

7 Primjerice, 1(1899), str. 4–20.

8 Primjerice, 17(1915), str. 173–176.

9 1(1899), str. 162–192; 2(1900), str. 12–19, 114–120; 3(1901), str. 42–46, 134–146, 240–262.

10 18(1916), str. 29–40, 233–264.

11 E. Laszowski, 5(1903), str. 10–14.

12 Isti, 10(1908), str. 145–160.

13 Isti, 4(1929), str. 74–98.

14 M. Magdić, 1(1899), str. 139–155, 244–251; 2(1900), str. 186–189; 3(1901), str. 47–59.

15 1(1925), str. 1–16; 2(1926), str. 82–114.

16 1(1925), str. 17–45; 2(1926), str. 145–156; 3(1928), str. 173–189; 7(1937), str. 1–10; 8(1939), str. 1–21; 9–10(1941), str. 5–27.

17 Sva tri u posljednjem, 11. godištu druge serije *Vjesnika* iz 1945.

U rubrici "Književnost" ili "Književne vijesti" donosile su se obavijesti o novo-izašlima domaćim i stranim djelima, poglavito historiografskima ili onima iz pomoćnih povijesnih znanosti, razvrstanima u četiri skupine: izvori, "historička" pomagala, "občeenita" djela i monografije. Prilozi u rubrici kretali su se u rasponu od pokoje informativne rečenice do izvrsnih kritika,¹⁸ kvalitetom nadmašujući često suhoparne ili nekritične recenzije bez stava u nama suvremenome *Arhivskome vjesniku* (no, o tom nešto kasnije). Na stranicama časopisa svoje mjesto nisu našle – u uvodniku 1899. najavljene – bibliografije, što će i u poslijeratnoj seriji ostati uređivačkim propustom i nedostatkom *Vjesnika*.¹⁹ Potpuno su, pak, izostale vijesti o bilo kakvim skupovima, kongresima ili sličnim zbivanjima u Hrvatskoj ili izvan nje.²⁰

Bez sumnje novost za kulturu i znanost u ondašnjoj Hrvatskoj, u nešto manje od pola stoljeća postojanja, *Vjesnik* je postao osebnim izdanjem. Svojim sadržajem, međutim, obogatio je poglavito hrvatsku historiografiju, pa se i danas, s pravom, nezaobilaznom drži njegova uloga u razvitku povijesne znanosti u Hrvata. U tom razdoblju čvrste sprege arhivâ i povjesničara, arhivist je naprosto bio u službi povijesnih istraživanja i sâm redovito – kako se vidi na stranicama *Vjesnika* – povjesničar. Bio je to korak naprijed u odnosu na dotad nedefinirano zanimanje "arkivara" u službi stvaratelja gradiva i na njegovo poistovjećivanje s činovnikom u upravi, no tako čvrste zagrljaj arhivske službe i povijesti zasigurno je usporio arhivistiku na njezinome putu ka samostalnoj znanosti.

Zaključujući ovo *Vjesnikovo* razdoblje, prizvati je jedan citat s njegova kraja. Ukazavši na specifičnu ulogu arhivista – očuvati, zaštititi i obraditi arhivsko gradivo, odnosno skrbiti za nj materijalno i intelektualno, Josip Buturac će reći: "Svrha je ovog prikaza da bude u prvome redu praktički vodič kroz Kaptolski arhiv i posluži onima, koji namjeravaju obrađivati građu Kaptolskog arhiva. Osim toga iskreno želimo da ovim prikazom potaknemo druge, neka arhive pomno čuvaju od vlage, prašine, požara, tatova, a osobito od nemarnih službenika: neka arhive srede i tako učine pristupačnim povijesnoj znanosti. Povijest Kaptolskog arhiva uči nas, da je Kaptolski arhiv stoljećima pomno čuvan i požrtvovno sređivan, ali i to, kako su naoko maleni propusti prouzročili veliku štetu, zbog koje je kasnije trebalo ulagati mnogo truda za obnovu celog arhiva i pojedinih spisa"²¹. Nisu li te riječi, oslikavajući dije-

¹⁸ Primjerice, J. Nagy, "Nicola Baronco, *Paleografia latina, Diplomatica e Nozioni di scienze ausiliarie*. 3. izdanje. Napoli 1923.", 1(1925), str. 205–206; isti, "Alessandro Selem, *Tommaso Arcidiacono e la storia medioevale di Spalato*. Zara 1926. str. 49", 2(1926), str. 220.

¹⁹ Izuzetci su objavljivanje Bojničevih radova u kronološkom slijedu u svesku 2 iz 1926. i *Bibliografija književnog rada Emilija Laszowskoga 1889–1929*, tiskana kao prilog 4. godištu *Vjesnika* iz 1929.

²⁰ U tom smislu spomenuti je jedino prilog u godištu 4 iz 1902. o međunarodnome "historičkom" kongresu u Parizu 1900, na kojemu je, u sekciji opće povijesti i diplomatike, trebao sudjelovati i Bojničić sa izlaganjem o Kraljevskoj kancelariji u Hrvata od 9. do 11. stoljeća.

²¹ "Kaptolski arhiv u Zagrebu", 11(1945), str. 66.

lom arhivistiku s prethodnih stranica 31. *Vjesnikova* sveska, po intonaciji i pojedinih sintagmama ujedno bile navještajem nekih novih pogleda? Po ovome mišljenju, svakako jesu.

2.2. Razdoblje 1958–1998.

S počecima razvoja organizirane arhivske službe u Hrvatskoj nakon 2. svjetskog rata obnavlja se i arhivsko izdavaštvo. Godine 1949. Državni arhiv u Zadru pokrenuo je, doduše kratkotrajno, izdanje *Miscellanea*. Državni arhiv u Rijeci 1953. počeo je izdavati *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, koji izlazi i danas. Taj poslijeratni izdavački polet više arhivskih ustanova trebalo je koordinirati, planski ga na razini cijele Hrvatske uskladiti, imajući u vidu i težnje drugih arhiva da imaju svoj stručni časopis. Uz već postojeći *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, koji je trebao nadoknaditi višestoljetnu neistraženost Istre i Rijeke pod tuđinskom vlašću te je intenzivno objavljivao izvorno gradivo za povijest tih krajeva, 1958. ponovno je pokrenut godišnjak *Arhivski vjesnik* i to kao zajednička edicija hrvatskih arhiva sa sedmeročlanim uredništvom. Uz novo vizualno rješenje korica, od sveska 21–22 iz 1978–79. časopis je, osim užega redakcijskoga odbora od pet članova, dobio (postupno sve brojniji) redakcijski savjet, u čiji su sastav ušli stručnjaci iz cijele Hrvatske, no pretežito iz Zagreba. Dugogodišnja dvojnost redakcijskoga odbora i savjeta dokinuta je od sveska 35–36 iz 1991–92, kada je, uz glavnoga urednika, ustanovljeno jedinstveno peteročlano uredništvo od zaposlenika Hrvatskoga državnog arhiva. Od 1982. rasprave i članci u *Arhivskome vjesniku* razvrstani su u izvorne znanstvene, pregledne i stručne članke, prethodna priopćenja i izlaganja sa znanstvenih skupova. Od tada su najbrojniji pregledni radovi (45%), dok je broj izvornih znanstvenih i stručnih članaka otprilike podjednak (24%:23%). Godine 1995. časopis je, između ukupno 62, od kojih 39 iz područja društvenih i humanističkih znanosti, po kvaliteti izjednačen sa časopisima koji imaju međunarodno priznatu recenziju.²²

Koncepcija je određena na samome početku: *Arhivski vjesnik* mora biti što više arhivistički časopis, koji objavljuje rasprave iz arhivistike i njoj srodnih znanosti (ponajprije pomoćnih povijesnih znanosti), zatim inventare arhiva i pojedinih fondova i zbirki, recenzije i bilješke o literaturi spomenutih područja, kao i bibliografije.²³ U odnosu na stari *Vjesnik*, velika promjena.

Časopis je nastavio objavljivati arhivsko gradivo, ali ne velike sustavne serije poput Akademijinih, već manje, tematski zaokružene cjeline, smatrajući svojom zadaćom da pridonosi rješavanju problema izdavanja "najvažnije i najpotrebnije ar-

²² "Pravilnik o mjerilima vrednovanja časopisa i publikacija s međunarodno priznatom recenzijom kao i s njima po vrsnoći izjednačenih časopisa i publikacija", *Narodne novine*, 1997, 2, str. 86–87.

²³ "Uz prvi svezak *Arhivskog vjesnika*", 1(1958), str. 7–10.

hivske građe²⁴. Sustavnim objavljivanjem određenoga gradiva Arhiv Hrvatske sudjelovao je u nekoliko znanstvenih projekata²⁵, pa su i pojedini svesci *Vjesnika* bili usmjereni na određene tematske cjeline.²⁶ Razvidno je više bilo zastupljeno novije gradivo, iz druge polovine 19. i početka 20. stoljeća, što je dijelom bila posljedica usklađenosti rada arhiva s potrebama plana znanstvenih istraživanja nacionalne povijesti.²⁷ Podjela, pak, rada s *Vjesnikom Historijskog arhiva u Rijeci* rezultirala je izostankom gradiva za povijest Istre i Rijeke. Sa sveskom 33 iz 1989, međutim, *Vjesnik* je zatvorio svoje stranice objavljivanju izvornoga arhivskoga gradiva, da bi se u uvodniku sveska 34–35 iz 1991–92. uredništvo jasno opredijelilo za koncept pravoga arhivističkoga časopisa, poput najvećega broja istih u svijetu, s raspravama i člancima primarno iz arhivistike i srodnih joj znanosti.²⁸ Među priređivačima gotovo 4500 poslijeratnih stranica objavljenoga gradiva (što je otprilike 40% ukupnoga *Vjesnikova* prostora ovoga razdoblja), ističu se M. Androić, J. Adamček, I. Filipović, M. Hrg, J. Kolanović, J. Lučić, M. Pandžić i B. Stulli.²⁹ Što se, pak, tiče objavljivanja općih inventara arhivskih ustanova i inventara fondova i zbirki, što je također dio programske orijentacije iz 1958, objavljeno ih je malo – tek 3% ukupnoga broja stranica zauzimaju inventari. Možda se to može objasniti u početku opsežnim poslom na izradbi općih inventara arhiva i njihovih vodiča kroz arhivsko gradivo, odnosno izradbom osnovnih evidencija gradiva izvan arhiva, čime su se 1960-ih arhivi intenzivno bavili. Ne treba zaboraviti niti objavljivanje inventara u zasebnim edicijama.³⁰ No, uredništvo je ustrajalo na objavljivanju istih sve do 1990-ih.

Prostor razmjeran objavljenome gradivu zauzele su rasprave i članci. Većina ih se bavila različitim pitanjima arhivske teorije i prakse. Otvorio se, u stvari, cijeli spektar praktičnih i teoretskih problema i otvorenih pitanja koji su pronašli svoje

²⁴ Isto, str. 9.

²⁵ Poput "Seljačka buna 1573." ili "Život i djelo Jurja Dalmatinca".

²⁶ Osim spomenutih, izdvojiti je još neke cjeline objavljenog gradiva: J. Lučić, "Neobjavljeni isprave i akti 13. i 14. stoljeća za historiju Dubrovnika", 10(1967), str. 117–133; 13(1970), str. 381–395; 15(1972), str. 55–68; 16(1973), str. 109–122; J. Adamček, I. Filipović, M. Hrg, J. Kolanović, M. Pandžić, "Seljačke bune XV–XVIII st.", 16(1973), str. 7–85; 17–18(1974–75), str. 79–156; 19–20(1976–77), str. 206–232; J. Lučić, "Miscellanea sacculi XIV ex Archivio Ragusii (Dubrovnik)", 17–18(1974–75), str. 67–78; 19–20(1976–77), str. 240–247; 21–22(1978–79), str. 323–329; 28(1985), str. 45–54; 30(1987), str. 127–133.

²⁷ Vidi B. Stulli, "Arhivska služba i petogodišnji program naučno-istraživačkog rada u oblasti historije", 4–5(1961–62), str. 360–372.

²⁸ M. Pandžić, "Uvodna riječ", str. 7–8.

²⁹ Spomenuti je ovdje i radove u godištu 15(1972) J. Stipišića, "Egdotika diplomatskih izvora u prošlosti i danas", str. 85–125. i I. Filipovića, "Načela naučno-kritičkog objavljivanja arhivskih dokumenata", str. 127–211.

³⁰ Primjerice, "Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba", Zagreb 1993. i "Rukopisna ostavština Vjekslova Spinčića", Zagreb 1993.

mjesto na stranicama *Vjesnika*.³¹ Tako se u njem piše o organizaciji arhivske službe u Hrvatskoj,³² o pojedinim fondovima i zbirkama i njihovom sređivanju (županije,³³ vlastelinstva,³⁴ rukopisne ostavštine³⁵), o razgraničenju nadležnosti između arhivskih ustanova,³⁶ vođenju evidencija u arhivu,³⁷ evidentiranju arhivskoga gradiva izvan arhiva,³⁸ o arhivskome zakonodavstvu,³⁹ obavijesnim pomagalima,⁴⁰ preuzimanju registraturnoga gradiva u arhive.⁴¹ Već od sveska 3 *Vjesnik* gotovo redovito objavljuje članke o materijalnoj zaštiti gradiva, konzerviranju i restauraciji (prilozi o vlazi u spremištima, dezinfekciji i dezinsekciji, o štetnom djelovanju sunca i čuvanju zvučnih dokumenata).⁴² Sedamdesetih se godina počelo pisati o valorizaciji i kategorizaciji gradiva,⁴³ o odabiranju i izlučivanju⁴⁴ te o vanjskoj službi u Hrvatskoj.⁴⁵ I uvijek aktualan problem prostora za arhivske ustanove našao je mjesto u *Vjesniku*, na primjeru izgradnje nove zgrade Arhiva Hrvatske,⁴⁶ ali i u isticanju potrebe osnivanja registraturnih centara odnosno međuarhiva.⁴⁷ Nešto se više o arhivskome zakonodavstvu piše 1970-ih, a općenito vrlo sramežljivo o organizaciji arhivske službe u drugim zemljama⁴⁸ ili pojedinim teoretskim ili praktičnim tuđim iskustvima.⁴⁹

31 Treba istaknuti da se od 1956. počinje ustanovljavati mreža arhivskih ustanova, utemeljuje se republiko zakonodavstvo, profiliraju se novi pogledi na gradivo u nastajanju. Postavljaju se temelji organizirane službe nadzora i brige nad gradivom izvan arhiva. Godine 1959. započinju se sustavno evidentirati registrature u Hrvatskoj, a postupno se izrađuju obavijesna pomagala. Osnivaju se prvi INDOK centri i laboratoriji za sigurnosno snimanje, restauraciju i konzervaciju. Počinje se poticati znanstveni rad u arhivistici i pomoćnim povijesnim znanostima, priprema se gradivo za objavljivanje te potiče izobrazba arhivskih djelatnika.

32 Prvi rad na tu temu jest onaj K. Nemetha, 1(1958), str. 393–409. Dalje se u odnosnim bilješkama također navode samo najraniji radovi.

33 I. Meden, 2(1959), str. 471–483.

34 I. Karaman, 2(1959), str. 457–469.

35 I. Beuc, 3(1960), str. 233–278.

36 S. Bačić, 3(1960), str. 415–427.

37 Isti, 6(1963), str. 250–267.

38 Isti, 10(1967), str. 135–139; 16(1973), str. 367–373; 17–18(1974–75), str. 309–313.

39 B. Stulli, 14(1971), str. 289–304.

40 K. Nemeth, 11–12(1968–69), str. 325–353.

41 S. Bačić, 11–12(1968–69), str. 383–387.

42 T. Puškadija-Ribkin, 3(1960), str. 279–288; 4–5(1961–62), str. 373–396; 6(1963), str. 268–276.

43 B. Stulli, 13(1970), str. 463–487; D. Eržišnik, 21–22(1978–79), str. 397–402.

44 S. Bačić, 15(1972), str. 255–264.

45 Isti, 17–18(1974–75), str. 401–408.

46 B. Stulli, 19–20(1976–77), str. 249–271.

47 S. Bačić, 19–20(1976–77), str. 295–301.

48 J. Barbarić, 26(1983), str. 165–180.

49 B. Stulli, 21–22(1978–79), str. 375–382.

Početak 1980-ih donosi bibliografiju radova objavljenih u *Arhivskome vjesniku* od 1899. do 1979, abecednu, po prezimenu autora, bez kazala.⁵⁰ Osamdesete donose čak šest tematskih svezaka: izvore za povijest 1941, pa za povijest 1942. godine, izvore o Titu i kronologiju njegova boravka u gradovima i mjestima Hrvatske, blok o arhivskome gradivu socijalističkoga razdoblja, njegovu preuzimanju, sređivanju, zaštiti i drugim aspektima, radove sa znanstvenoga kolokvija o B. Stulliju te one sa kolokvija posvećenoga Dragovanu Šepiću. Uočljiv je svojevrsni zamah socijalističkih tema i nedostatak stručnih radova iz arhivske teorije i prakse, povijesti institucija i pomoćnih povijesnih znanosti. Izdvajaju se, ipak, prilozi o arhivskome gradivu u nastajanju,⁵¹ o ustroju arhivske službe u Italiji,⁵² dokaznoj vrijednosti mikrofilma⁵³ i upravljanju manjim komunalnim i regionalnim arhivima⁵⁴, te o filmskome fondu Škole narodnog zdravlja "Andrija Štampar".⁵⁵ Dakako, ne mogu se svi autori spomenuti, niti se može na sve znatnije priloge u ovoj prigodi ukazati, no brojem se stručnih arhivističkih članaka među suradnicima (kojih je više od 80) ističu S. Bačić, D. Eržišnik, I. Karaman, J. Kolanović, M. Kukuljica, T. Mušnjak, J. Paver, M. Pandžić, M. Rastić, T. Puškadija Ribkin, B. Stulli.

Uređivačka je politika snažan zaokret u sadržajnoj koncepciji časopisa učinila na početku 1990-ih i to u pravcu strogog profiliranja časopisa kao stručne arhivističke publikacije, koja je definitivno prepustila objavljivanje izvornoga arhivskoga gradiva drugim izdanjima (novopokrenuti časopis *Fontes*, npr.), a povijesne članke i rasprave *Časopisu za suvremenu povijest*, *Historijskome zborniku* i drugim povijesnim periodicima. Godine 1991. *Vjesnik* je doživio više mijena: od nove pojavnosti, novoga glavnoga urednika i uredništva, do temeljite promjene u sadržaju. Već prvi svezak u novome ruhu, 34–35 iz 1991–92, uvelike je nadoknađio nedostatak dotadašnjih u broju priloga o povijesti institucija, baveći se poglavito tom problematikom. Od tada do danas *Vjesnik* najviše prostora (prosječno 70%) posvećuje raspravama i člancima iz arhivistike i njoj srodnih znanosti i to kroz više rubrika: arhivska teorija i praksa, povijest institucija, pomoćne povijesne znanosti te obavijesna pomagala. Pojedini su svesci pratili tematska savjetovanja arhivskih djelatnika, pa je tako, primjerice, godište 39 uglavnom posvećeno opisivanju arhivskoga gradiva, a godište 40 obrazovanju arhivskih djelatnika.

50 Bibliografija *Vjesnika historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* iz 1989, primjerice, uspješniji je odnosno korisniji proizvod, no nadati se je da će budućnost *Vjesnika* u tom smislu biti plodnija.

51 D. Eržišnik, 24(1981), str. 103–109; 25(1982), str. 97–99.

52 Vidi bilješku 48.

53 F. Glavina, 27(1984), str. 147–159.

54 M. Rastić, 27(1984), str. 107–112.

55 V. Majcen, 30(1987), str. 71–88.

Vrlo bitan, no opsegom malen prostor (tek 6%), u trećoj seriji *Vjesnika* zauzimaju prilozi u rubrici "Vijesti" odnosno "Izvjješća". Tek u 1990-ima ova se rubrika jasno profilirala, ograničivši se na izvješća arhivskih djelatnika o sudjelovanjima na različitim, poglavito međunarodnim skupovima i simpozijima. Zanimljivo je kroz rubriku pratiti opseg i intenzitet takvih zbivanja u našoj sredini odnosno njezino zanimanje za ista u svijetu, kao i uključenost u njih. U godinama 1963–67. rubrika je posve izostavljena; vjerojatno će prije biti da je riječ o propustu uredništva negoli o nedostatku događanja. Od početka se, no neredovito, pisalo o radu Arhivskoga savjeta i pojedinih arhivskih ustanova te o radu, godišnjim skupštinama i savjetovanjima Društva arhivskih radnika odnosno Saveza društava arhivskih radnika Hrvatske. Prema priložima u *Vjesniku* može se pratiti i učestalost održavanja prvih seminara i tečajeva za izobrazbu arhivskih i djelatnika u pismohranama: 1960. za vanjsku službu, 1968. pa tek 1982. arhivistički tečaj poglavito za polaganje stručnih ispita, 1961, 1982. i 1984. seminari za zaposlenike u registraturama itd. Što se tiče međunarodnih zbivanja i kontakata, u svesku 3 prilog je o sudjelovanju na 4. međunarodnome arhivističkom kongresu u Stockholmu 1960. i tek nakon deset godina izvješće D. Božić-Bužančić o sudjelovanju na Međunarodnome arhivističkom tečaju u Parizu 1970. Sedamdesetih se godina može uočiti življe uključivanje u međunarodna okupljanja, posebice restauratora i konzervatora: 1971. na 2. internacionalnome skupu u Beču i Budimpešti, 1978. na 5. trijenalnome savjetovanju ICOM-ova Međunarodnoga komiteta za konzervaciju i restauraciju pokretnih spomenika kulture u Zagrebu. Godine 1973. zabilježeno je sudjelovanje na konferenciji Okrugloga stola arhiva u Luxembourgu, 1974. i 1976. na 10. i 11. međunarodnome kongresu Udruženja crkvenih arhivista u Milanu odnosno Rimu, a 1974. na Međunarodnome seminaru za primjenu automatske/elektronske obradbe arhivskih podataka u Sussexu. Zatišje 1980-ih upravo začuđuje. Na stranicama *Vjesnika* zabilježen je tek stručni skup predstavnika kinoteka i filmskih arhiva na području zajednice Alpe-Adria u Trstu 1988. te 10. i 11. međunarodni arhivistički kongres u Bonu 1984. odnosno Parizu 1988. Intenzivnije se u ovom razdoblju prate savezna i republička savjetovanja jugoslavenskih i hrvatskih arhivskih djelatnika, jugoslavenskih povjesničara i orijentalista, imenovanja i razrješenja predsjednika spomenutih udruženja, godišnjice arhiva i društava. Prisutnost u međunarodnim arhivističkim relacijama u 1990-ima u odnosu na prethodno razdoblje je neusporediva, pa će se rubrika od godišta 36 posve orijentirati na izvješća o sudjelovanju na raznim skupovima, tečajevima i sl.

Arhivski vjesnik u trećoj je seriji poletno, no vrlo nesustavno krenuo s prikazima više domaćih i stranih arhivističkih časopisa – talijanskih, njemačkih, britanskih, ruskih, austrijskih, čehoslovačkih i mađarskih. Nakon prikaza jednoga ili dvaju brojeva nekoga periodika, dogodila bi se, međutim, pauza i od dvadesetak godina do

sljedećega priloga.⁵⁶ Povremeno i zgodimice (npr. po jedan prikaz u čitavome desetljeću), 1980-ih se ipak ustaljuje dvadesetak stranih časopisa koji će se u posljednjem desetljeću nešto sustavnije, češće samo pratiti i prikazivati, negoli recenzirati.⁵⁷ U razmjeru, primjerice, s brojem stranih časopisa koje je knjižnica HDA primala u zamjenu za *Vjesnik* još daleke 1966,⁵⁸ domet se ove rubrike čini skromnim. Danas, ipak, udio stručne arhivističke literature prikazane na stranicama časopisa već daleko nadmašuje broj prikazanih historiografskih jedinica, dok je 1980-ih bilo obrnuto.

3. Zaključak: Opći dojam i pokoja dvojba za budućnost

Da je *Vjesnik* postupno, sada već nesumnjivo, poprimio značajke arhivističkoga časopisa i dobro odredio prostorni omjer za pojedine priloge, govore dijelom i brojke: od ukupno 329 rasprava i članaka objavljenih od 1958. do 1998, 38 (samo 12%) može ih se okarakterizirati povijesnim. U takvu kvantitativnomu pokazatelju, međutim, iznimnu ulogu odigralo je poglavito posljednje desetljeće. Primjedbe povjesničara da im današnji časopis nije od velike koristi, razumjeti je stoga kao smjernice pravoga puta.

Iz dosad izloženoga jasno je da arhivistika ni kao znanstvena, niti kao točno profesionalno određena disciplina u sadržaju *Vjesnika* do 1945. nije našla svoje mjesto. Razlogom tome zacijelo nije bio nedostatak teoretskih ili praktičnih problema ondašnje arhivske službe ili nebriga za njihovo rješavanje.⁵⁹ Uzrok nepostojanju razrađene koncepcije arhivističkoga časopisa u to doba ne može se tražiti niti u stavu društva prema arhivistici kao struci. Ne može se, naime, ni danas reći da je ona u našoj sredini potpuno afirmirana, niti da se na nju ponekad ne gleda "s visoka", kao na nešto drugorazredno, najčešće pak s nerazumijevanjem. Ipak, *Arhivski vjesnik* danas i onda bitno su drugačiji. Radilo se zacijelo i o nesvjesnome neprihvatanju posebnosti i samostalnosti struke iz redova samih "arkivara", malobrojnih i stručno neškolo-vanih. Iako su, dakle, već spomenutim naporima nekolicine, u tom razdoblju postavljeni temelji arhivske službe u Hrvatskoj, uloga časopisa u razvitku arhivistike ostala je prilično ograničenom.

⁵⁶ Primjerice, *The American Archivist* nije prikazan od 1969. do 1985, a *Archivalische Zeitschrift* od 1960. do 1988, kada je prikazan tek broj iz 1980!

⁵⁷ *La Gazette des Archives*, *Archivalische Zeitschrift*, *Janus*, *Archives*, *Arhivi*, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, *Archivmitteilungen*, *Der Archivar*, *Rassegna degli Archivi di Stato* i drugi.

⁵⁸ "Pregled stranih časopisa koji se primaju u zamjenu za *Arhivski vjesnik*", 9(1966), str. 335–336. Od ukupno 66 časopisa dvadesetak ih je bilo arhivističkih.

⁵⁹ Bojničić, Laszowski i Nagy više su puta izradili prijedloge novoga arhivskoga zakona, zauzimali se za posebnu arhivsku školu koja bi osposobljavala buduće arhiviste, svraćali pozornost na pismohrane i njihovo značenje, pokrenuli osnivanje "arhivalnoga vijeća ili povjerenstva", radili na povratu arhivskoga gradiva iz Mađarske, Austrije i Italije nakon 1. svjetskog rata.

Sasvim je drugačije, kako se vidi iz dosad izloženoga, bilo s trećom *Vjesnikovom* serijom.

Ne želeći ponavljati već navedeno, ukazati je i na propuste te dati pokoji prijedlog. O problemu restitucije i sukcesije u novije se vrijeme u *Vjesniku* ne može naći jedan prilog; povijest institucija obrađena je slabo; bibliografija svih vrsta ima premalo; polemičnih članaka nema uopće (je li moguće da čitava struka u svim pitanjima "diše" isto?... čitaju li se uopće prilozima?). Osamdesete godine obilježene su, među ostalim, posvemašnjom zbrkom u razmještaju tekstova unutar rubrika "Prikazi i recenzije" i "Vijesti", obiljem tiskarskih pogrešaka (primjerice, vrlo čest nesrazmjer sadržaja i stvarnoga stanja) te upravo začudnim jezikom i stilom pojedinih članaka. Uz naznaku da su stvari bitno bolje u 1990-ima i pohvalu zbog angažiranja korektora 1990. odnosno lektora i korektora 1991, činjenica je da bi se rubrika "Prikazi i recenzije" mirne duše mogla nazivati "Prikazi" i dalje, međutim, uglavnom stoji. Moderan periodik kakvim teži biti *Vjesnik* mogao bi se ugledati na neke časopise u kojima je uređivanje (pribavljanje tekstova, rad sa suradnicima na eventualnim doradama da bi se dobio najbolji mogući uradak, znanstveno-stručno vrednovanje rukopisa, tehničko uređivanje i, konačno, uređivanje čitavoga medijskoga prostora časopisa) olakšano uvođenjem urednika za pojedine rubrike.⁶⁰ Znanstvenu razinu zacijelo ne bi umanjila razmatranja o stručnome i društvenome imidžu arhivista, primjerice, ili o arhivistima kao književnim autorima i likovima u književnosti. Ako u *Vjesniku* toga nema, a nema, zašto je tome tako? U časopisu *The American archivist* iz 1963. može se pročitati članak pod naslovom "Hrabar čovjek ili luđak", autor kojega u duhovitome i polemičnome tonu razmišlja o odnosu arhivista i povjesničara⁶¹; oduzima li to časopisu ozbiljnost ili kvalitetu?

Na kraju, zaključiti je da je *Arhivski vjesnik* kroz svoje "dugo trajanje" bio zrcalom u kojem se ogledala arhivistika – služba, struka i znanost. Do 1945. na njegovim je stranicama bila rijetkim gostom drugorazrednoga značenja, i sama nesvjesna da može preživjeti i osmisliti svoje područje djelovanja, vlastite metode i načela, izvan okrilja povijesne znanosti. Harmoničan, pak, odnos povjesničara i arhivara/povjesničara u trećoj se *Vjesnikovoj* seriji postupno raspao. Nova generacija arhivskih djelatnika otvorila je vlastiti obzor, ne zatvarajući vrata *Vjesnika* povjesničarima, dapače, i sami doprinoseći hrvatskoj historiografiji i kao priređivači izvornoga arhivskoga gradiva i kao autori povijesnih rasprava i članaka. Konačno, 1990-ih prepuštivši *Fontesu* i eventualnim zasebnim publikacijama objavljivanje gradiva, časopis ostaje okrenut poglavito arhivističkoj problematici i onoj iz njoj srodnih znano-

⁶⁰ Primjerice, *Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, od god. IV(1981).

⁶¹ John A. Munroe, "A Brave Man – or a Foolish One", *The American Archivist*, 26(1963) 2, str. 151–160.

sti. Agresivne i netolerantne raspre o tome, koja je disciplina drugoj pomoćna, ostaviti je i otvoriti se još više interdisciplinarnome pristupu i prošlosti i budućnosti.

A glede budućnosti, ponadati se da će početci kvalitetnijega i primjerenijega arhivističkoga obrazovnoga sustava studentima pružiti dobar teoretski temelj, naučiti ih vještinama te ih potaknuti na istraživanja i objavljivanje rezultata. Njihovi prilozi na stranicama *Arhivskoga vjesnika* sigurno će biti dobrodošli.

Résumé

L'ARCHIVISTIQUE A TRAVERS 100 ANS DU PÉRIODIQUE "ARHIVSKI VJESNIK" ("BULLETIN D'ARCHIVES")

Changements dans la conception de rédaction et dans le contenu

Arhivski vjesnik, fondé en 1899 sous titre de *Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, s'est vu paraître en trois séries: de 1899 à 1920, de 1925 à 1945 et depuis l'an 1958 jusqu'à aujourd'hui – au total 66 volumes et presque 20000 pages.

Sans doute une nouveauté pour la culture et la science de la Croatie de ce temps, *Vjesnik* était, conformément à son introduction programmatique de 1899, et jusqu'à l'an 1945 une revue historique qui, par son contenu, a enrichi avant tout l'historiographie croate. Dans la troisième série, depuis l'an 1958, la nouvelle génération des archivists a ouvert son propre horizon, sans fermer la porte de *Vjesnik* ni aux historiens ni aux discussions historiques. Toutefois la revue prend orientation d'une publication archivistique qui veut publier les discussions de l'archivistique et des sciences voisines. Une certaine discontinuité dans ce sens-là est visible sur les pages de *Vjesnik* des années 1980, où on peut remarquer un élan concernant les thèmes historiographiques socialistes et un manque de textes spécialisés du domaine de la théorie et de la pratique archivistique.

La rédaction a produit un changement considérable dans la conception de la revue au début des années 1990, et cela dans le but de profiler la revue comme une publication spécialisée archivistique, qui a définitivement cédé aux autres types d'éditions la publication des documents d'archives et la publication des articles historiques aux périodiques historiques.